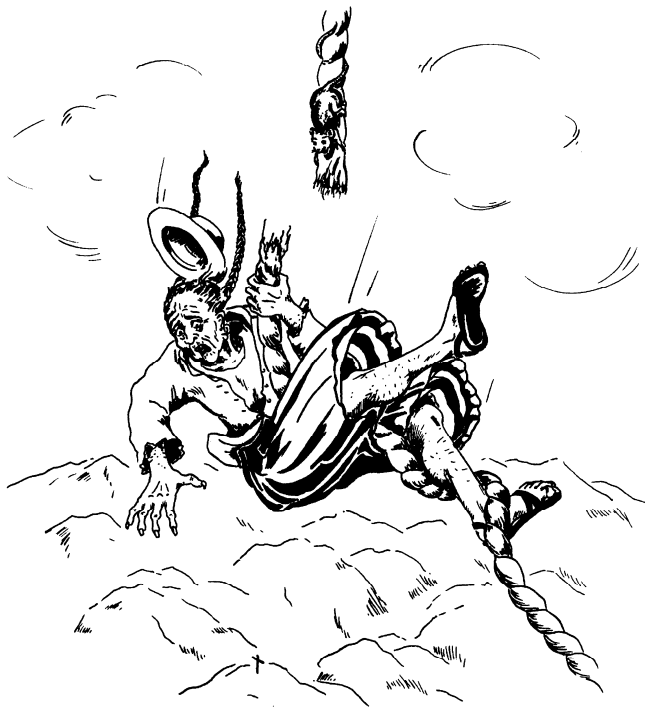

Achkaypa Wilapan

Quechua de Margos – Yarowilca – Lauricocha,
Huánuco

© 2018 Asociación Cristiana JAWCA
Pasaje San Mateo, Lote 05, La Esperanza – Amarilis
RUC: 20404799534
Huánuco – Perú – 2018

Ilustrador: Jhonet Rosales Córdova

Unayshi karqan pasaypa muchuy. Runakuna mikunanpaq imapis mana kaptinshi ñäpushpa rapralantana mikapäkurqan. Tsayshi juk wayicho pulan paqas höra warminta runa yachaylapa tapurqan kayno nir: —¿Maychötaq kanala kaykan tarikamushqä jarata ankarkunantsipaq?

Tsayno nishqanta mayar ishkay wamrakunaqa punuykashqanpita kayno nirqan: —¿Noqa rikaykämi kanalata, papä!

Tsawraqa tsayno nishqanpitashi warantin tutaqa warmi olqu wamrankunata shikraman winarkur qaqaman warkuykamurqan: — Qamkunaqa imatapis rikarkaykankichari ¿aw? — nishpan.

Tsaypitanashi qaqacho waqar warkarpaykaptin kiliksa pasaykänaq. Tsayshi wamrakuna qayakurqan kayno nir: —¿Tayta kiliksa, jorqaykalämay!

Nir qayakuptinshi: —
 ¿Apurädumi aywakuykä!
 ¿Qepäta, qepäta aywaykämun
 tayta alqay! ¿Payta ruwakuy
 jorqushunaykipaq! —nishpan
 pasakurqan.

Maylantanashi pasaykānaq ishkay alqaykuna.
Tsayta rikaykurshi qayakärirqan: —¡Tayta alqay,
jorqaykalämay! —nishpan.

Tsawraqa alqayqa nirqan: —¡Apurädumi
aywakuykä! ¡Qepäta aywaykämuq ankata
ruwakunki jorqushunaykipaq!

Tsaypita maylantanashi ankaqa tsaypa
pasaykarqan. Tsawraqa wamrakuna qayakärirqan
kayno nir: —¡Tayta anka, jorqaykalämay!

Niptinshi ankaqa nirqan: —Mikuyni ashiqmi
apurädu aywaykä. Qepätami tayta wiskul ayway-
kämun. ¡Paytana ruwakuy jorqushunaykipaq!

Tsaypita maylantana rasunpashi wiskulqa tumaramurqan. Tsawraqa wamrakuna qayakärir-qan: —¡Tayta wiskul, kaypita jorqaykalämay!

Tsayno qayakuptinshi kayno nirqan: — Qamkunata jorqunäpaqraqshi tiempüpis kanqa. Kikïpis apurädumi aywaykä.

Tsaypita yanukuy intinashi condor tumaramurqan. Paytanashi qayakurqan kayno nir: —¡Tayta condor, jorqaykalämay!

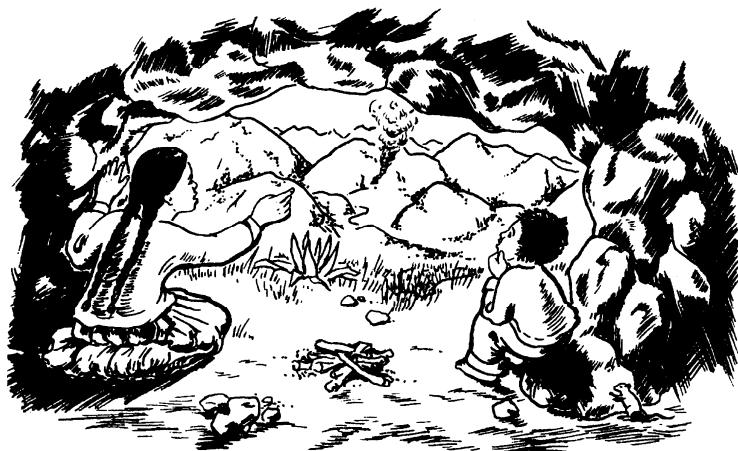
Tsayno qayakuptinshi condorqa: —¡Juk tumayta tumaparkurmi rätula kutiramushaq! — nishpan pasakurqan.

Tsaypitaqa rasunpashi yapay tumaramurqan. Nirkurqa yaparir yaparir tumaparkurnashi warmi kaqta puntata jorqurqan juk pataman. Nirkurnashi kutirqan olqu kaqta jorqunanpaq. Paytapis yaparir yaparir tumaparkushpanshi jorqurqan panin kashqan kaq pataman.

Nirkurshi rikatsirqan juk machayta kayno nishpan: —Taqay machaylaman aywakäriy tsaycho täkunaykipaq. Tsaychömi kaykan mankapis, papapis, fusburuspis yanukärinaykipaq.

Tsawraqa tsay machaycho taykaptinshi juk tuta fusburusninqa ushakäkurqan. Tsawraqa: — Kananqa ¿ima ninawanraq yanukushun? —nir rikchakuykashqanchöshi karu machaychöqa yanqala qoshtaykämuqta rikarqan.

Tsaynashi warmi kaqqa turi malwanta nirqan:
—Taqaq machaychöqa pilapis tanqami. Maypapis
mana aywaylapa kaylacho kaykanki. Noqa aywä
rätula ninata manakaramushaq yanukunantsipaq.

3 2 8

Tsayman chayananpaqqa juk chakwanshi
yanukuykänaq. Tsay chakwanqa karqan achkayshi.
Tsawraqa tsay warmi wamraqa manakurqan: —
¡Ninalayki, awila! —nishpan.

Tsayno niptinshi achkayqa kayno nirqan: —
¡Wilkalaw, wilka! ¡Machulaw, machu!
¿Maychötaq karqayki?

Nishpanshi wamrata makalaturkur qaqlancho mutsarqan. Nirkurnashi tapurqan: —¿Kikilaykiku shamushqanki, wilka?

Tsayno niptinshi wamra kayno nirqan: — Manami kikilätsu kaykä, awila. Turi malwäwanmi kaykä. Payqa quëdamushqa washa machaylachömi. Noqalami shamushqä nina manakuq, fusburusni ushakashqa kaptin.

Tsayshi achkayqa kayno nirqan: —Numpatsu karumanqa ninata chayatsinki, hija. Apaykälaptiki-chari upipäshunki. Kaylacho täkunantsipaq ayway turikita pushamunki. Noqapis kikilämi kaycho täkü.

Tsayno niptinnashi wamraqa aywarqan turinta pushamunanpaq. Turin kaqman kutiykurnashi

kayno nirqan: —¡Awilantsitami tarishqä! Pay
kaqlamanshi aywakushun tsaycho tākunantsipaq.

Nirkurnashi turinta pushakurkur aywarqan
achkay kaqman. Turi malwanta chayaykatsiptin
achkayqa masraqshi kuyarqan kayno nir: —
¡Wilkalaw, wilka! ¡Machulaw, machu!
¡Maychötaq karqayki?

Nirkurnashi achkayqa ishkan wilkankunata
qarapakurqan. Tsawraqa mikurkaykashqanchöshi
wamrakunaqa papata seprayta mana
puëdipäkurqantsu. Tsayshi awilantaqa kayno
nipäkurqan: —¡Awila, manachaq papaqa
chayashqatsu!

Tsayno niptinshi achkayqa kayno nirqan: —
Kayqa chayashqami kaykan, hïja.

Nishpanshi lapirqärirqan wamrakuna mikunanpaq. Tsay papakunaqa karqan qollushshi. Y kikin achkayqa lapirir lapirirshi mikurqan.

Tsay junaqqa kimsanshi kushishqa qoyarqan. Achkayqa masshi kuyarqan olqu kaq wamrata. “¡Wilkalaw, wilka! ¡Machulaw, machu!” nishpan qollushtapis lapiparqan mikunanpaq.

Tsaypita cénayta usharkurnashi achkayqa warmi wamra kaqta kayno nirqan: —Qamqa pununki altuschömi. Noqami punushaq pampacho olqu kaq wilkäwan qoñütsimänanpaq.

Tsawraqa patsa tsakarkuptinnashi punuqna yaykapäkurqan. Warmi wamra kaqqa mayaq mayaqlashi punuykarqan. Tsawraqa pulan paqaschönaqa turi malwanqa qapachakamurqan

kayno nir: —¡Akachalaw, awila! ¡Akachalaw, awila!

Tsaynashi paninqa altuspita kayno nimurqan: —¿Imanaykulankitaq turiläta, awila?

Tsawraqa achkaynashi kayno nirqan: —Iskinta tsutapaptimi ‘akachaw, akachaw’ niykan.

Altusman witsänan escalërataqa achkayqa jorquriykurqanshi panin mana urämunanpaq. Tsaypitaqa yapayshi “¡akachalaw!” nir mas fiyupana turinga qapachakamurqan. Tsayno yapay qapachakamuptinnashi warmi kaqqa: —¿Imanaykulankitaq turiläta, awila? —nimurqan.

Tsaynashi achkayqa kayno nirqan: — Punukänanpaq umanta aspipaykashqächömi qerinta aspiriykushqä. Tsaymi qapachakushqa.

Tsaypitaqa mana mayakaptinnashi “punukäkushqanami kanqa” nishpan paninpis punukurqanna.

Tsawraqa tsaka tsakala sharkurirnashi
achkayqa yanukuyta qalaykurqan. Yanukuykap-
tinnashi altuspita warmi wamraqa qayakamurqan:
—¿Awila, escalërata churapämay urämünäpaq!

Niptin achkayqa kaynöshi nirqan: —
Punukuykayraq, hija. Tutala sharkuptikiqa
qasähunkipaqmi.

Tsaypita wamra yaparir yaparir qayakamup-
tinnashi escalërata churaparqan urämunanpaq.
Urarkamurnashi achkayta tapurqan turinpaq: —
¿Maytaq turiläqa, awila? —nishpan.

Tsawraqa achkayqa kayno nirqan: —
Cämächömi pituraykan. Amaraq sharkatsiytsu.
Qasanqapaqmi. Tsayno nishpanshi wamrata
tulpaman witipänantapis mana munarqantsu.

Tsaypitaqa canastata y shikrata aptaparkurshi
kacharqan wamrata yakukuq. Aywashqanpitaqa
rätulatashi wamraqa kutiramurqan kayno nir: —
¡Canastacho y shikracho manami yaku pärantsu,
awila!

Tsayno niptinshi wamrataqa yapay kutitsirqan:
—¡Jachawan mituwanpis canastata lutaykur
apamunki, ari! —nishpan.

Tsaypita yaku mana päraptinshi yapay
kutimurna wamra kayno nirqan: —¡Nimashqay-
kino lutaptipis manamari pärantsu, awila!

Tsaypitaqa yakun pishikuykuptinnashi kikin achkayna aywarqan kayno encargakuykur: —
;Yukish, pipis mankäta kichaptinga ‘yok, yok’
nimunki! ;Säpu, pipis mankäta kichaptinga ‘toq,
toq’ nimunki! ;Waychaw, pipis mankäta
kichaptinga ‘waychaw’ nimunki!

Tsawraqa achkay yaku apamuq
aywakuptinnashi yukishpis, waychawpis, säpupis
wamrata wilaykäriqan kayno nir: —Turi
malwaykipa tulunkunaqa mankachömi timpuykan.
Kananqa mankapita jorquriyukushpayki aparikurkur
aywakuy. Juk lëwatano aywaykaptikiraqmi
qayakärishaqpaq.

Tsayno wilaykäriptinshi wamraqa turinpaq
lakikur waqashpan mankata takshiriykurqan.
Nirkurshi mankacho timpuykaq turinpa
tulunkunata aparikurkur aywakurqan.

Tsayta rurashqanyaqqa qonqakuykurshi achkayqa armakur tākunaq. Tsawraqa tsay wamra aparikurkur aywakushqanpitanashi “lëwachönami kanqa” nishpan tsay encargashqankunaqa achkayta qayakurqan: —¡Yok, yok! ¡Toq, toq! ¡Waychaw, waychaw! —nir.

Tsawraqa yukishpis, waychawpis, säpupis qayakushqanta mayarraqsishi achkayqa tapra tapra cörrila aywarqan. Chayanapaqqa mankalanashi qasakashqana jitaraykarqan. Tsayshi encargakushqankunata qayapar kayno nirqan: — Aqish pacha yukish, pchasapa säpu, ranya waychaw, mankäta wamra kichaykälaptin ¿imanirtaq mana qayakamarqaykitsu?

Niptinshi paykunaqa kayno nipäkurqan: — ¿Imatataq mas munanki? ¿Qayakamushqächari o manaku?

Niptinnashi achkayqa wamrapa qepanpa aywarqan tapukuraykar. Tsayno aywaykaptinshi juk alqay usakur jamaraykarqan. Paytashi tapukurqan kayno nir: —;Tayta alqay, tapukushayki! ;Manaku rikalarqayki yoraq jakun aparishqa warmi wamra pasaqta?

Tsawraqa alqayshi kayno nirqan: —;Manami, manami rikashqätsu!

Tsayno niptinshi achkay nirqan: —;Numpatsu qam rikanki usakur jamaräkushpaykiqa!

Tsayno niptinshi alqayqa laqyar ushaykurqan achkaytaqa.

Tsaypita aywaykashqanchöshi tinkushqa juk añaswan. Paytapis kayno nirshi tapukurqan: —;Mama añaka, tapukuläshayki! ;Manaku rikalarqayki yoraq jakun aparishqa warmi wamra pasaqta?

—;Manami, manami rikarqätsu! —nirqanshi añaspis.

Niptinnashi achkayqa kayno nirqan: —;Numpatsu qamqa imatapis rikanki, raqaw pacha añas!

Tsayno niptinshi añasqa nawincho chiwlapaykurqan.

Tsawraqa nawinta kuparaykar aywaykaptinshi juk wiskulna jamaraykarqan. Paytapis tsaynölashi tapukurqan: —;Tayta wiskul, tapukuläshayki!

Niptinshi wiskulqa: —;Mä tapukamay! — nirqan.

Tsayno niptinshi achkayqa tapukurqan: — ;Manaku rikalarqayki kaypa warmi wamra yoraq jakun aparishqa pasaqta?

Tsawraqa wiskulpis: —;Manami, manami rikarqätsu! —nirqanshi.

Niptinshi achkayqa kayno nirqan: —;Imata rikalartaq purinki, büda pacha qara putu wiskul!

Niptinnashi wiskulqa jaytar tawshir ushaykurqan.

Tsay uywakunatashi wamra ruwakurqan kayno nir: “Pipis tapukushuptikiqa ama wilaykulankitsu. Turi malwäpa tulunkunatami qeshpiykätsi”. Tsayno ruwauptinshi achkaytaqa mana pipis wilarqantsu.

Tsaypita pasar achkay aywaykaptinshi juk anka jamaraykarqan. Paytapis tapukurqan kayno nir: —
;Tayta anka, tapukuläshayki! ;Manaku rikalarqayki yoraq jakun aparishqa warmi wamra pasaqta?

Niptinshi ankapis: —;Manami, manami rikashqätsu! —nirqan.

Tsayno niptinshi achkayqa ashliir kayno nirqan: —;Runakunapa chipshanta rikchakushpayki qamqa numpatsu imatapis rikankiman!

Tsayno niptinshi ankaqa yawar yawar tawshir ushaykurqan.

Tsaypita pasar aywaykaptinnashi juk luychu takllanwan yapyaykarqan. Paytapis kaynöshi tapukurqan: —¡Tayta luychu, tapukuläshayki!
¿Manaku rikalarqayki yoraq jakun aparishqa warmi wamra kaypa pasaqta?

Niptinshi payqa nirqan: —¡Manami, manami pi pasaqtapis rikashqätsu!

Tsawraqa achkay ashkirshi kayno nirqan: —
¡Runapa oqan ushaylawan qamqa numpatsu rikankiman karqan!

Tsayno ashliptinshi luychuqa takllanwan tseqlapa mutuykurqan. Tsawraqa achkay:
“¡Tinkikay tseqla! ¡Tinkikay tseqla!” niptinshi tseqlanqa tinkikarqan.

Tsaypita karuta aywaykashqanchönashi juk condorwan tinkurqan. Paytapis tapukurqan kayno nir: —¡Tayta condor, tapukuläshayki! ¿Manaku rikalarqayki yoraq jakun aparishqa warmi wamra kaypa pasaqta?

Niptinnashi condorqa kayno nirqan: —Näqanami taqay punta cruz kaqcho qonqurparaykarqan.

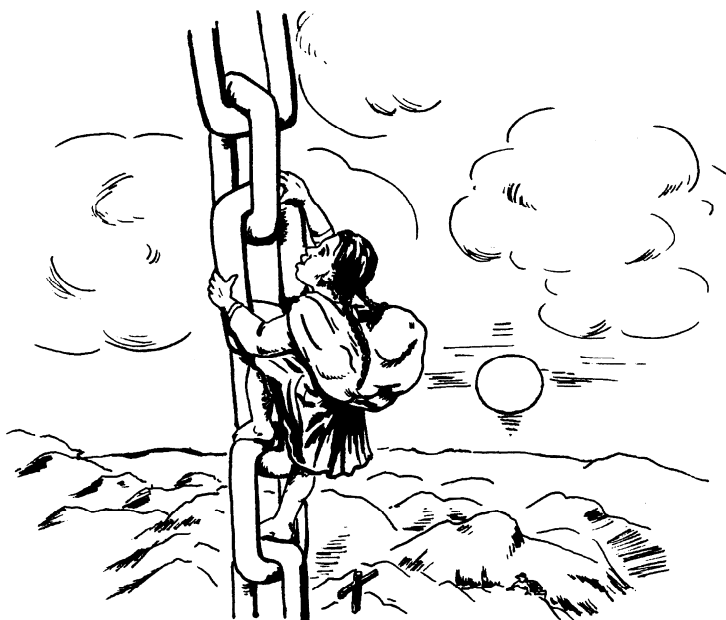
Tsayno wilaptinshi achkayqa kayno nirqan condorta: —¡Qammi itsanqa ali runa kanki, tayta condor! ¡Tsayjinami tapukushqä! Manami pipis ‘rikämi’ nimashqatsu.

☞ 5 ☞

Tsayyaqqa Tayta Diosnintsitashi wamraqa
kayno nir manakuykarqan: —¡Tayta! ¡Qori
cadinalaykita kacharpalämuy!

Tsayno yaparir yaparir qayakuptinshi ciëlupita
Tayta Diosnintsiqa kacharpamurqan qori cadinanta.

Tsay cadinapa altuta wamra witsaykaptinnashi achkaypis tsay cruz kaqman chayarqan. Tsayman chayaykurnashi paypis Tayta Diosta manakurqan kayno nir: —¡Tayta! ¡Qori cadinalaykita kacharpalämuy!

Tsawraqa Tayta Diosnintsiqa shipi waskalamatashi kacharpamurqan. Tsaywan achkay witsänanpaq kaykaptinnashi Tayta Diosnintsiqa tsay shipitaqa kutitsikurkurqan.

Tsawraqa yapayshi achkayqa manakurqan: — ¡Tayta! ¡Qori cadinalaykita kacharpalämuy! — nishpan.

Tsayno manakuptinshi shipi waskata juk ukushnintawanshi kacharpamurqan. Nirkurshi achkaypis tsay shipi waskapa witsayta qalaykurqan. Tsawraqa ciëlu pulanman yaykuykaptinnashi ukushqa “kup kup, kup kup” nir shipita kupchuyta qalaykurqan. Tsaynashi achkayqa olqüparqan kayno nir: —¡Ukush! ¡Tayta Diosnintsipa qori cadinanta cuidädu kupchur!

Tsayno niptinshi ukushqa kayno nirqan: — ¡Manami, manami! ¡Unay awilä rupa tantan qoykamashqantami kupchukü!

Tsayno nishpan yaparir yaparirshi ukushqa kupchuykarqan. Tsawraqa yapayshi achkayqa ukushta olqüparqan: —¡Ukush! ¡Tayta Diosnintsipa qori cadinanta cuidädu kupchur!

Niptinshi ukushpis yapay nirqan: —¡Unay awilä rupa tantan qoykamashqantamari kupchukü!

Tsawraqa tsayno kupchuykashqanchöshi ukushqa elaqpita shipitaqa kupturiykamunaq. Tsawraqa achkay shipin aptashqa altupita tunimushpanshi kayno nirqan: —¡Colchonta mashtay, wilka! ¡Colchonta mashtay, wilka, colchón jananman tunimunäpaq!

Tsayno nishpanshi: —¡Uluymalapis, wallankalapis, shirakalapis kashaqchari! —nirqa jatunkaray qalanman chirapa chirapa ushakaqpaq tunimurqan. Tsaypita patsashi kananyaqpis runakuna shirakataqa achkay nipäkun.

3 6 8

Warmi wamranashi itsanqa chayarqan Tayta Diosnintsi kaqman. Tsaycho turi malwan imanöpa wanushqantapis wilapaykuptinshi Tayta Diosnintsiqa kayno nirqan: —Jatun iglesiacho kaykaq cajón rurilanman wichqaykushun tsaycho

kawarikamunanpaq. Itsanqa ama watqapankitsu.
Watqapaptikiqa manami kawarimunqatsu.

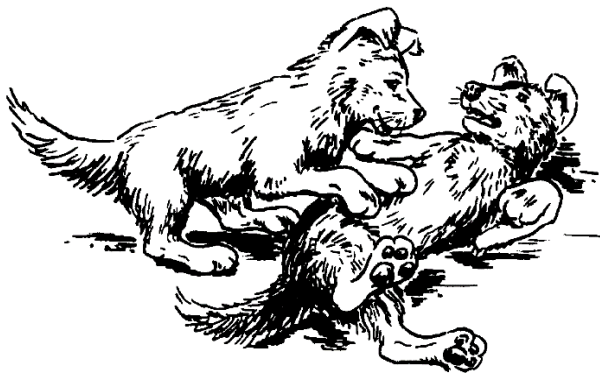
Tsayno nishpanshi Tayta Diosnintsiqa
aywakurqan tsay wamrapita. Tsawraqa tardina
kaptin tsay warmi wamraqa Diosnintsi nishqanta
mana cäsukurshi cajón uchkulanpa turinta
watqaykurqan.

Tsayno watqaykunanpaqshi turi malwanqa
sharkuykarqanna. Tsayno watqaykushqanpitashi
ishkay pichi alquman tikrakäkurqan. Tsaypita
patsashi kananyaqpis pichi alqukunaqa runanöpis
yarpayniyuq.

Tsawraqa Tayta Diosnintsi kutiykur
rikaykunanpaqqa ishkay pichi alqukunalanashi
kaykänaq. Tsayshi wamrataqa kayno nirqan: —
'Ama watqankitsu' niykaptiqa imapaqtaq

watqaparqayki? Kananqa kay pichikunalanami
yanaqäshunkipaq.

Tsayno nishqanpitashi runakunaqa kananyaqpis
kuyan pichi alqutaqa.

Tsay warmi wamranashi killaman tikrarqan.
Tsayshi kananyaqpis runakuna killataqa “mama
killa” nipäkun.

